

Herézy a bludy, IV. časť: Eutychianizmus a monofyzitizmus, 1/2

Jozef Duháček

29. septembra 2023 ✝ Cirkev História ✝ Herézy a bludy

predchádzajúce časti:

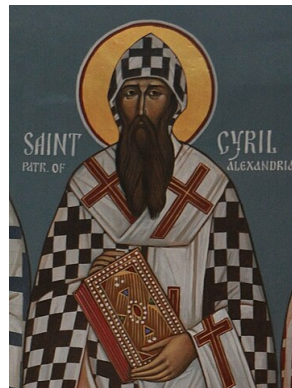
Herézy a bludy, I. časť: Pelagianizmus

Herézy a bludy, II. časť: Arianizmus a Arius

Herézy a bludy, III. časť: Nestorius a nestoriánstvo

Eutychianizmus a monofyzitizmus sa zvyčajne považujú za jednu a tú istú herézu. Nie je to však úplne tak, pretože žiadna odnož monofyzitov nepovažovala Eutycha za zakladateľa alebo vodcu celého hnutia a „eutychián“ je len prezývka pre tých, ktorí ako Eutyches popierali „dve prirodzenosti“ Ježiša Krista.

Princíp „jednej prirodzenosti“ je spoločný pre všetkých monofyzitov. Tento blud sa objavil v reakcii proti nestorianizmu, ktorý učil, že v Kristovi existuje aj ľudská aj Božská hypostáza – osoba. Toto bolo interpretované tak, že to nakoniec vyústilo do dvoch Kristov, dvoch Synov. Nestorius natoľko prehnal rozlišovanie medzi človečenstvom a božskou osobou, ktorá ho prijala, až odmietal, aby sa Presvätá Panna nazývala Matkou Božou, *Theotókos*.

Sv. Cyril Alexandrijský

zdroj: wikimedia commons

Sv. Cyril

Jeho veľký protivník, svätý Cyril Alexandrijský, sa najskôr bránil pred Theodoretom z Kýru, Jánom z Antiochie a ich stranou, pretože údajne, po spôsobe heretika Apollinária, popieral v Kristovi úplnosť posvätného ľudstva.

Cyril dokázal skrotiť svoju prirodzenú impulzivnosť; nasledovala séria vzájomného vyjasňovania a v roku 434, tri roky po koncile v Efeze, ktorý odsúdil Nestoria, bol medzi Alexandriou a Antiochiou uzavretý mier.

Cyril ho deklaroval v liste Jánovi z Antiochie (s názvom *Lætentur cæli*), v ktorom vopred jasne odsúdil monotelitské a monofyzitské názory, ktoré sa mali, žiaľ, zakladať na určitých nejasnostiach v jeho vlastných skorších vyjadreniach. Ak aj nedospel k takej terminologickej precíznosti, s akou mal pápež svätý Lev čoskoro sformulovať náuku Cirkvi, sú nasledujúce slová, ktoré vypracovala antiochijská strana a Cyril ich bez výhrad prijal, dostatočne jasné:

Pred vekmi splodený z Otca podľa Božstva, ale v posledných dňoch a pre našu spásu z Panny Márie podľa človečenstva; rovnakej podstaty s Otcom v Božstve, rovnakej podstaty (consubstantialis, homoousios) s nami v človečenstve; došlo totiž k spojeniu dvoch prirodzeností, a preto vyznávame jedného Krista, jedného Syna, jedného Pána. Podľa chápania tohto nezmiešaného spojenia vyznávame, že Presvätá Panna je Theotokos, pretože Slovo Božie sa vtelilo a stalo sa človekom a skrze jej počatie sa spojilo s chrámom, ktorý od nej prijal.

A sme si vedomí toho, že na niektoré slová evanjelií a apoštolov o Pánovi teológovia pozerajú ako na spoločné (platiace na dve prirodzenosti), ako na slová patriace jednej osobe; na iné ako patriace jednej z prirodzeností; a že nám podľa tradície hovoria, že jedny slová majú božský význam, primeraný Kristovmu Božstvu, iné majú pokorný zmysel patriaci k Jeho ľudskej prirodzenosti.

V tomto „jednotnom kréde“ medzi Jánom a Cyrilom je prinajmenšom naznačené, že aj po spojení zostávajú obe prirodzenosti nezmiešané a je celkom jasne vyslovené, že niektoré výrazy patria osobe, iné každej z prirodzeností, ako napríklad činnosti (*energeiai*) a vôľa patria prirodzenosti, zatiaľ čo synovstvo patrí k osobe.

Slávna formulka svätého Cyrila *mía phýsis toû Theoû Lógou sesarkoméne*, „existuje len jedna prirodzenosť vteleného Božieho Slova“ je odvodená z traktátu, o ktorom sa Cyril domnieval, že je od svätého Atanáza, najväčšieho z jeho predchodcov, bola mienená v správnom zmysle a bola formálne prijatá Cirkvou. Cyril chápal grécky pojem *phýsis* v zmysle latinského slova *persona*, hoci grécki filozofi by ho do latinčiny preložili skôr ako *natura*, prirodzenosť. V ôsmom kánone V. všeobecného koncilu sú prekliati tí, ktorí učia „jednu prirodzenosť vteleného Božieho Slova“, pokiaľ to „nechápu tak, ako učili Otcovia, že hypostatickým spojením Božskej a ľudskej prirodzenosti bol učinенý Kristus“.

Lateránsky koncil v roku 649 deklaruje: „Ak niekto podľa svätých Otcov nevyznáva správne a v pravde jedinú prirodzenosť vteleného Božieho slova... nech je prekliaty. „*Si quis secundum sanctos Patres non confitetur proprie et secundum veritatem unam naturam Dei verbi incarnatum... anathema sit.*“

Napriek tomu bola táto Cyrilom často používaná formula východiskovým bodom učenia monofyzitov, z ktorých niektorí ju pochopili správne, iní ju tlačili až do popierania reality ľudskej prirodzenosti v Kristovi, pričom všetci ju používali ako dôkaz, že „dve prirodzenosti“ treba odmietnuť ako heretické a spolu s nimi aj doktrínu pápeža Leva a dekrét Chalcedónskeho koncilu.

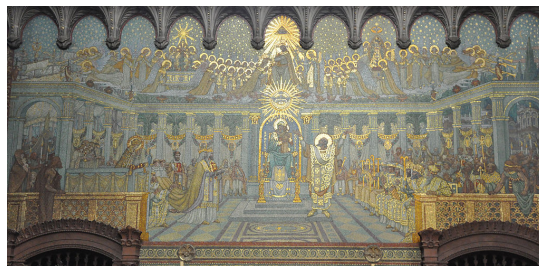
Slovo *phýsis* nebolo chápané jednoznačne a spôsobovalo rovnaké ťažkosti, aké vyvolávalo slovo *hypostasis* v predchádzajúcom storočí.

Lebo pre *hypóstasis*, ako správne povedal svätý Hieronym, bola pre filozofov ekvivalentom *ousía* – podstata a nakoniec sa teologicky používalo ako ekvivalent latinského *persona*, čiže subsistujúce súcno.

Subsistencia je základný ontologický atribút súcna, ktorým sa vyjadruje, že príslušné súcno existuje samo v sebe.

Podobne *phýsis* bolo špeciálne alexandrijské slovo pre *ousía* a *hypóstasis* a prirodzene sa používalo pre subsistujúce bytie, teda osobu. Chápal ho tak Cyril a aj umiernenější monofyziti.

Slovo *hypóstasis* mohol použiť (napríklad sv. Atanáz) bez zmeny významu aj pre jedného Boha, aj pre tri Osoby. V prvom prípade to neznamenal Božskú esenciu abstraktne, ale odkazovalo to na subsistentné bytie, bez toho sa upresňovalo, či je táto existencia trojitá alebo singulárna, tak ako hovoríme, že je jeden Boh a nepopierame tým Božskú Trojicu. Rovnaké dvojité užitie bez zmeny významu je možné aj pre slová *ousía*, *eîdos* a *phýsis*. *Phýsis* sa v štvrtom storočí spravidla nepoužívalo pre Kristovu ľudskú prirodzenosť, pretože jeho ľudstvo nie je „prirodzené“ v zmysle „úplne podobné našej prirodzenosti“, keďže Kristus bol bez hriechu a oslobodený od všetkých nedokonalostí a je nevýslovne vyvýšený a oslávený svojím spojením so Slovom.

Efezský koncil – mozaika v bazilike Notre-Dame de Fourvière v Lyone

zdroj: wikimedia commons

Zdôrazňujeme, že slovo „rovnakej podstaty – *consubstantialis*“ sa tiež objavuje v rôznych významoch, čo spôsobuje chaos; lebo Otec a Syn sú jednej podstaty aj numericky, ale Vtelený Syn je tiež rovnakej podstaty (nie numericky, ale špecificky, druhovo) aj s nami. Preto sa nemožno čudovať, že sa výrazu „rovnakej podstaty s nami“ v štvrtom storočí vyhýbali.

Podobne aj slovo *phýsis* má svoj plný význam, keď sa aplikuje na Kristovu Božskú prirodzenosť, ale obmedzený význam, keď sa aplikuje na Jeho ľudskú prirodzenosť.

Svätý Cyril to chápe úplne jednoznačne:

– že, keď sa Slovo stalo človekom, zostalo jedno a to isté v esencii, vlastnostiach a osobnosti; vo všetkých ohľadoch rovnaké ako predtým, a preto *mía phýsis – jedna prirodzenosť*.

– že človečenstvo, naopak, ktoré Logos prijal, nie je vo všetkých ohľadoch tej istej prirodzenosti ako *massa*, *ousia*, *physis* atď., z ktorých bola vzaté; a to preto, že to bol len doplnok alebo prídavok k tomu, čím už Logos bol, a nie bytie same osebe úplné; a tiež preto, že v akte vtelenia sa zmenili vlastnosti ľudskej prirodzenosti. Táto pridaná prirodzenosť sa teda najlepšie vyjadrila prídavným menom alebo prídavným, ako *sesarkoméne* – vtelené.

Svätý Cyril mal v úmysle brániť učenie Antiochijského koncilu (proti Pavlovi zo Samosaty), že Slovo sa Vtelením nemení, „že je rovnaké od začiatku do konca, na zemi i v Nebí“. Svojou jedinou prirodzenosťou Boha zamýšľal protestovať proti takej nemennosti a nedokonalosti, ktorú protikatolícke školy pripojili k

svojej predstave Slova. Keď koncil hovorí o „jednej a tej istej prirodzenosti“; nehovorí o ľudskej, ale o božskej.

Rovnaký prípad je aj Cyrilova formula; hovorí že v Slove – Logose je *mía theía phýsis*. Podobným spôsobom napísal rozpravu s názvom „Quod unus sit Christus“; a v jednej zo svojich veľkonočných epištol kontempluje text „Ježiš Kristus, včera a dnes, ten istý a naveky“. Jeho veľkou témou nie je splynutie dvoch prirodzeností do jednej, ale Nestoriov omyl, že urobil dvoch synov, jedného pred vtelením a druhého po vtelení, jedného božského, jedného človeka, alebo poníženie božskej prirodzenosti tým, že sa stane subjektom človečenstva.

Učeniu sv. Cyrila sme sa venovali viac, aby bolo možné stručnejšie a jasnejšie vymenovať rôzne varianty eutychiánskej doktríny.

Rôzne varianty bludu

1. Cyrilovi stúpenci pred Chalcedónom nepredložili žiadnu vlastnú doktrínu; iba odsudzovali nestoriánov a odsúdili každého, kto učil *dúo phýseis*, dve prirodzenosti, ktoré kládli na roveň dvom hypostázam, dvom osobám a dvom Synom. Obyčajne pripúšťali, že Kristus mal „dve prirodzenosti“, ale to chápali tak, že ľudstvo predtým ako bolo spojené s Božskou prirodzenosťou bolo úplná *phýsis*; po spojení s Božskou prirodzenosťou už nie. Tí konzistentní odmietli učenie svätého Leva, že existujú dve prirodzenosti. Ich chyba sama osebe nebola nutne v tom, že boli vo svojej podstate monofyzitmi, ale že nepočúvali šesťsto chalcedónskych biskupov, pápeža a celú západnú cirkev.

2. Eutyches sám nebol Cyrilov stúpenec. Nebol ani eutychiánom v bežnom zmysle tohto slova. Jeho myslenie nebolo dostatočne jasné a konzistentné na to, aby bol definitívne monofyzita a sv. Lev mal zrejme pravdu, keď ho považoval za ignoranta. Spolu s Cyrilovou stranou odsudzoval všetkých, ktorí hovorili o dvoch prirodzenostiach, ako napríklad nestoriáni. Ale nikdy neprijal „rovnakej podstaty s nami“, ani „jednotné krédo“, ani ústupky svätého Cyrila, antiochijcom pokiaľ ide o dve prirodzenosti.

Bol ochotný akceptovať listy svätého Cyrila a rozhodnutia Efezu a Nicæy len všeobecne, pokiaľ neobsahovali žiaden omyl. Jeho učeník, mních Konštantín, pri revízii Eutychovhov odsúdenia v apríli 449 vysvetlil, že neprijímal učenie Otcov ako pravidlo viery. Eutyches zastával ultraprotestantský názor *Sola scriptura*. Zdá sa, že to spolu s prehnanou hrôzou z nestorianizmu vystihuje celý jeho teologický postoj.

3. Zdá sa, že Dioskorus a jeho strana, boli čistými cyriliánmi, ktorí vďaka prehnanej averzii k nestorianizmu upadli do omylu a v Kristovi úplne potláčali jeho ľudskú prirodzenosť a zveličovali účinky hypostatickej únie na ňu. Nemáme dostatok dokumentov, aby sme vedeli povedať, kam až zašli. Fragmenty z Dioskora sa zachovali v Niceforovej „Antirrhetice“: „Ak Krv Kristova nie je od prirodzenosti (*katà phýsin*) Božia, ale ľudská, ako sa líši od krvi kôz a býkov a popola jalovice? Lebo toto je pozemské a porušiteľné a krv človeka podľa prirodzenosti je pozemská a porušiteľná. Ale Boh chráň, aby sme povedali, že Krv Kristova je rovnakej podstaty s jednou z týchto vecí, ktoré sú podľa prirodzenosti („*enos tôn katà phýsin homoousión*“).

Dioskorus

zdroj: wikimedia commons

Ak táto veta naozaj pochádza z listu, ktorý napísal Dioskorus z vyhnanstva v Gangre, budeme ho musieť priradiť k extrému s monofyzitmi, ktorí odmietajú, že Kristova ľudská prirodzenosť má rovnakú podstatu s nami a robí Krv Kristovu neporušiteľnú z jej vlastnej prirodzenosti. Ale táto pasáž môže byť aj falzifikátom.

4. Timotheus Ælurus, prvý monofyzitský patriarcha Alexandrie, bol naopak vo svojich názoroch takmer ortodoxný, ako jasne dokazujú zachovalé fragmenty z jeho diel. Popiera, že *phýsis*, prirodzenosť, možno chápať v abstraktnom zmysle. Preto haní sv. Leva pápeža ako čistého nestoriána. Neprijíma ani dve prirodzenosti a vyhlasuje, že nemôže byť reč o dvoch prirodzenostiach, ani pred, ani po vtelení. „Neexistuje žiadna prirodzenosť, ktorá by nebola hypostázou, ani hypostáza, ktorá by nebola osobou.“ To by nemusela byť heréza, ale je to pojem definovaný v rozpore s Chalcedónskym koncilom a západným zvykom.

Iná vec je spôsob, akým Ælurus chápe *phýsis* ako to, čo je „od prirodzenosti“. Kristus, hovorí, je od prirodzenosti Boh, nie človek; stal sa človekom len skrze „*oikonomíu*“ (vtelenie); v dôsledku toho Jeho ľudskosť nie je Jeho *phýsis*. Formulu *mía phýsis* – jedna prirodzenosť – chápal Ælurus v ortodoxnom zmysle.

Kristove činy sa pripisujú Jeho Božskej Osobe, jedinému Kristovi. Zdá sa, že tu Ælurus už blúdi. Podstatou herézy monotelizmu (rozoberieme ju v inom texte) je totiž odmietnutie rozdeliť Kristove činy (*energeiai*) medzi dve prirodzenosti. Ako ďaleko bol Ælurus monotelitom, nemožno posúdiť, v každom prípade to bol schizmatik, plný nenávisti a pohrdania ku katolíckej Cirkvi mimo Egypta, k 600 biskupom Chalcedónu, k 1600 biskupom Ázie, Rímu a celému Západu. Ale dôsledne preklíňal Eutycha za to, že popieral, že Kristus je s nami jednopodstatný.

5. V ďalšej generácii vystúpil ako veľký monofyzitský vodca Severus, biskup z Antiochie (511–39). Uznával porušiteľnosť Kristovho Tela. Zdá sa, že uznával aj Chalcedónsku definíciu dvoch prirodzeností a pápeža Leva považoval za nestoriána, pretože dve prirodzenosti podľa Severovho chápania znamenajú dve osoby.

Severus, biskup z Antiochie

zdroj: wikimedia commons

Severus vytvoril zloženú hypostázu, ale to neznamená, že sa zriekol Cyrilovej náuky o nezmenenej prirodzenosti Slova po hypostatickom spojení. Kde však určite blúdi, je jeho koncepcia jednej božskoľudskej prirodzenosti, aj keď nie zmiešanej – *phýsis theandriké*. Tejto jedinej prirodzenosti sa pripisujú všetky Kristove činnosti – volá ich „teandrické“ (*énergeiai theandrikaí*) a nedelí ich na božské činnosti a ľudské činnosti, ako je to v katolíckej doktríne. Nerozdelené Slovo, povedal, musí mať nerozdelenú činnosť. Takže aj keby Severus nemohol byť obvinený z prísneho monofyzitizmu, javí sa ako dogmatický monotelita.

V zásadnej otázke, či mal Kristus jednu alebo dve vôle učí jednu theandrickú vôľu. Severove tvrdenie, že Kristus trpel fyzicky nie preto, že mučenie prirodzene spôsobuje ľudskému telu bolesť, ale preto, že sa tej bolesti dobrovoľne poddal, snáď možno obhájiť úvahou, že z hypostatického spojenia a následnej blaženej vízie v duši Kristovej plynulo blaho Duše a zduchovenie Tela a teda bolesť, ktorú trpel, podliehala Kristovej moci. Ale je dôležité pripomenúť, že rovnakú dištinkciu je potrebné urobiť aj pri uvažovaní, či sa Telo Kristovo má nazývať porušiteľné alebo neporušiteľné a teda, či je katolícka náuka v tomto bode na strane Severa alebo jeho protivníka Juliana. Pripomíname slová svätého Tomáša: „*Porušenie a smrť nepatria Kristovi z dôvodu supposita (únie), z ktorého vyplýva jednota identity; ale pre ľudskú prirodzenosť, podľa ktorej sa nachádzal v Kristovom Tele rozdiel medzi smrťou a životom.*“ (III, Q. 50, a. 5, ad 2).

Keď monofyziti diskutovali o otázke supposita (keďže prirodzenosť chápali ako hypostázu a to implikovalo suppositum), museli považovať Telo Kristovo za neporušiteľné.

6. Julian, biskup z Halikarnassu, bol vodcom tých, ktorí zastávali neporušiteľnosť ľudského Tela Kristovho, Severus tých, ktorí zastávali porušiteľnosť. Táto otázka vyvstala v Alexandrii a vyvolala veľké vzrušenie, keď sa do mesta obaja biskupi uchýlili, krátko po nástupe ortodoxného cisára Justína v roku 518. V roku 537 si obe strany zvolili alexandrijských patriarchov, Theodosia, ktorý zastával porušiteľnosť a Gaiana, ktorý zastával neporušiteľnosť. Julian ukázal zdravý rozum, do istej miery a usúdil, že Severova doktrína si vyžaduje priznanie dvoch prirodzeností, a vlastne, že učil realitu Kristovho ľudstva a vlastne ho urobil neporušiteľným, nie formálne skrze jeho ľudskú prirodzenosť, ale skrze zjednotenie so Slovom.

Jeho nasledovníci sa však v tejto otázke rozdelili. Jedna strana pripustila porušiteľnosť. Ďalšia učila absolútnu neporušiteľnosť plynúcu z hypostatickej únie. Do toho vstúpila tretia strana a vyhlásila, že skrze

úniu človečenstvo získalo výsadu byť nestvoreným; nazývali sa Actistetæ. Herézy majú tendenciu šíriť sa delením...

Cisár Justinián sa v roku 565 postavil na stranu vyznávačov neporušiteľnosti, urobil z toho zákon pre všetkých biskupov. Problémy, ktoré tým vznikli, na Východe aj na Západe, upokojila jeho smrť v novembri toho istého roku.

7. Slávny Philoxenus (známy aj ako Xenaias) († cca 518), biskup z Mabugu (Hierapolis v Sýrii Euphratensis), je známejší vďaka svojej sýrskej verzii Nového zákona, ktorú revidoval Tomáš z Harkelu. Jeho náuka je veľmi podobná Severovej a Ælurovej. Slovami bol monofyzitom, ale v skutočnosti monotelitom, pretože učil, že Kristus má jednu vôľu, čo je blud, ktorý z monofyzitizmu logicky plyní.

Keďže Philoxenus učil, že Kristovo utrpenie bolo dobrovoľné, musíme ho počítať k Julianovým nasledovníkom. Dával si pozor, aby neučil, že z hypostatickej únie pochádza nejaké zmiešanie prirodzeností alebo nejaké zmeny v Logu.

Chalcedónsky koncil (zasadal od 8. októbra do 1. novembra 451), stvárnenie z roku 1876

zdroj: wikimedia commons

8. Peter Fullo, patriarcha Antiochie (471–88), je známy najmä tým, že do vyznania viery k veršu „ktorý bol za nás ukrižovaný“ pridal slová veľkého gréckeho Trisagionu (Svätý, svätý svätý), „*Agios o Theos, Agios Ischyros, Agios Athanatos*“; toto je však čistý patripasizmus (učenie, že na kríži trpel aj Otec). Peter to použil ako skúšku pravej viery a všetkých, ktorí to odmietli, exkomunikoval. Pripisovanie utrpenia Božskej prirodzenosti sa nedá vyvodiť z hypostatickej únie, a preto sa ukrižovanie nedá vzťahovať na Trojicu. Peter teda monofyzitský blud doviedol do krajnosti, a zahrnul do neho celú Trojicu. Nepripustil prídanie slov „Kristus náš kráľ“, ktoré do svojho kréda pridal jeho ortodoxný rival Calandio.

Niektorí skýtski mníši z Konštantínopolu – vedení Jánom Maxentiom – už v roku 519 pridávali do vyznania viery „jeden z Trojice bol ukrižovaný“ –, aby tak vylúčili Petrov blud na jednej strane a nestorianizmus na strane druhej. Boli ortodoxnými prívržencami Chalcedónskeho koncilu. Pápež Hormisdas však o nich zmýšľal veľmi zle a ich vyznanie nepotvrdil. Urobil to však Ján II. v roku 534 a pod kľatbou túto klauzulu uvalil na veriacich na II. konštantínopolskom koncile v roku 553, čím sa uzavrel tzv. „Theopaschitský“ spor.

9. Ďalej musíme katalogizovať množstvo odtieňov monofyzitizmu, ktoré vznikli v šiestom storočí.

Agnoetæovia (tehemistiáni) zastávali porušiteľnosť Tela Kristovho, upierali ľudskej prirodzenosti Krista

úplne poznanie. Exkomunikovali ich alexandrijskí patriarchovia Timoteus († 527) a Theodosius. Ich názory sa podobajú „kenotickým“ (kenóza je sebvyprázdnenie Ježiša Krista) teóriám modernej doby.

Triteisti boli nasledovníci konštantínopolského filozofa Jána Asconagusa na začiatku šiesteho storočia, a ich hlavným učiteľom bol Ján Philopomus z Alexandrie. Títo heretici učili, že v Najsvätejšej Trojici sú tri prirodzenosti, pričom tri Osoby sú jednotlivci svojho druhu. Za túto sektu silno horlil mních Atanáž, vnuk cisárovnej Theodory, manželky cisára Justiniána. Učil blud, že telá, ktoré dostaneme po vzkriesení, sú nové stvorenia. Proti Atanážovi vystúpil Conon, biskup z Tarzu (okolo roku 600), ktorý nakoniec Filopona exkomunikoval. Triteitov exkomunikoval aj jakobitský patriarcha Alexandrie Damian (577), ktorý nachádzal jednotu Boha v niečom mimo, čo leží mimo Troch osôb, a čo nazval „autótheos“. Jeho učeníkom sa posmievali, že nakoniec veria v štyroch bohov. Neskôr vystúpil Štefan Niobes, zakladateľa niobitov, ktorý učil, že po vtelení medzi božskou a ľudskou prirodzenosťou nie je žiadny rozdiel. Mnohí z jeho nasledovníkov sa neskôr pridali ku katolíkom.

Dejiny monofyzitizmu v ďalšej časti.

Titulný obrázok – Peter Paul Rubens, alegória Víťazstvo Pravdy nad Herézou, zdroj: wikimedia commons

URL adresa článku: <https://christianitas.sk/herezy-a-bludy-iv-cast-eutychianizmus-a-monofyzitizmus-1-2/>